

EEN RELATIE VAN LANGE DUUR

Michel Cloet en het archief van het bisdom Gent

Eddy Put

(Rijksarchief te Leuven en KU Leuven)

La petite histoire wil dat op 9 januari 1956 een zekere Michel Cloet zich als student geschiedenis voor het eerst in het Rijksarchief te Gent liet inschrijven. Negentien honderd zesenvijftig: Achille Van Acker was eerste minister van dit koninkrijk, Mgr. Calewaert bisschop van Gent; de schoolstrijd woedde in volle hevigheid; de snelweg naar de kust werd opengesteld.

Negentien honderd zesenvijftig. De eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat Michel Cloet in januari van dat jaar bij zijn eerste bezoek aan het Gerard-de-Duivelsteen niet het archief van het bisdom Gent raadpleegde, maar wel dat van de Staten van Vlaanderen, en dat in het kader van zijn licentiaatsverhandeling over de Brugse bisschop de Rodoan. Hij is inderdaad zijn carrière begonnen bij de bureaus van het bisdom Brugge. Niet lang daarna echter zou hij zijn aandacht verleggen naar het bisdom Gent, waar hij ondertussen al meer dan 40 jaar zijn 'vaste stek' heeft. Op bladzijde IX van zijn studie over het kerkelijk leven in de dekenij Tielt verklaart hij die overstap van Brugge naar Gent vanuit de "vele bisschoppelijke en dekanale rapporten over de parochies van het bisdom Gent [die] gelegenheid tot grondige studie boden".

Men zou kunnen stellen dat Michel Cloet al meer dan 40 jaar een vaste relatie heeft met het archief van het bisdom Gent. Zijn echtgenote zal me die beeldspraak hopelijk niet kwalijk nemen. Het heeft iets van een langdurige verhouding. In elk geval dringt zich de vraag op: Wat heeft Michel Cloet voor het archief van het bisdom Gent betekend en – omgekeerd - wat heeft het archief van het bisdom Gent voor Michel Cloet betekend ?

Een mensenleven wordt bepaald door vreemde krachten. Toen de latere hoogleraar einde jaren '50 een proefschrift over het kerkelijk leven in de Gentse dekenij Tielt aanvatte, kon hij niet bevroeden dat hij daarmee een spoor trok dat diep en invloedrijk zou worden. Hij introduceerde in Vlaanderen de "*sociologie religieuse*" die Gabriël Le Bras in Frankrijk had gepromoot en die de kerkgeschiedenis blijvend zou tekenen. Centraal daarin stond de geloofspraxis en de geloofsbeleving van de gewone man. In diezelfde traditie kwamen ook historici als Alain Lottin en Gilles Deregnaucourt te staan. De religieuze mentaliteitsgeschiedenis die hierop geënt werd, kende zijn voornaamste vertegenwoordiger in de figuur van Jean Delumeau (*La Peur en Occident, Le Christianisme va-t-il mourir ?* enz...). Voor ons is die benadering zo vanzelfsprekend geworden, dat we niet meer beseffen hoe groot die paradigmawissel

EDDY PUT

in de jaren '60 van de vorige eeuw wel geweest is. Van de klassieke kerkgeschiedenis met zijn nadruk op structuren en grote figuren kwam nu de aandacht te liggen op de impact van Kerk en geloof op de gewone gelovigen. Wat betekenden de sacramenten voor onze voorouders ? Hoe gingen ze om met de dood die ten tijde van pestepidemies zo rauw nabij was ? Hoe beïnvloedde wat op de kansel gezegd werd hun dagelijks leven, tot in hun ontspanning en vrijetijdsbesteding toe ? Die – geëngageerde - aandacht voor de kleine man en vrouw en hun religieuze leven is het werk van Michel Cloet blijven tekenen.

De grote lijnen van zijn loopbaan zijn u wellicht bekend. In 1957 begon hij onder leiding van kanunnik J.M. De Smet aan een proefschrift, gewijd aan het kerkelijk leven in de landelijke dekenij Tielt in de 17de eeuw, dat hij in 1965 verdedigde en dat drie jaar later gepubliceerd werd. Er volgden meerdere boeken, over kerkgeschiedenis én over demografie. Zijn bibliografie is te uitgebreid om hier in detail te overlopen. In het kader van deze viering wil ik enkel verwijzen naar de geschiedenis van het bisdom Gent waarvan Michel Cloet in 1991 samen met Ludo Collin en Robrecht Boudens de eindredactie verzorgde. De meesten onder u kennen dit boek ongetwijfeld. Het moet in meer dan 3000 boekenkasten terechtgekomen zijn, in huiskamers en in openbare bibliotheken. Ondertussen was Cloet in 1977 gewoon hoogleraar geworden aan de Katholieke Universiteit te Leuven waar hij jaar na jaar studenten begeesterde voor de religieuze geschiedenis van de nieuwe tijd, een opdracht die in een snel gesecculariseerde wereld niet altijd evident was. Hetzelfde deed hij overigens in Kortrijk waar hij vele jaren naar toe pendelde om er geschiedenis en heuristiek van de nieuwe tijd te doceren. De snelweg van 1956 bracht hem niet alleen op een mum van tijd in Gent, maar ook in Kortrijk, waar de KULAK in hem altijd een fervent verdediger heeft gevonden.

Na acht doctorale proefschriften en ongeveer 140 licentiaatsverhandelingen begeleid te hebben, werd hij in 1996 toegelaten tot het emeritaat (Sommigen zeggen dat men veeleer 'verplicht' wordt tot het emeritaat, maar dat geheel terzijde). Bijna tien jaar later is Michel Cloet nog altijd actief, zij het wat rustiger, zoals het een emeritus betaamt. Ik heb het niet nagekeken, maar zijn laatste bezoek aan het Rijksarchief te Gent dateert van hooguit enkele weken geleden. Nog altijd werkt hij in het archief van het bisdom, als ik me niet vergis in het kader van een artikel over het kerkelijk leven in Deinze in de nieuwe tijd.

Het is op zijn minst een opmerkelijke en langdurige relatie die Michel Cloet met 'zijn' archief heeft opgebouwd. Niet dat het een gemakkelijke partner is; het 17de-eeuws archief van het bisdom Gent geeft zijn geheimen niet zomaar prijs. Het bulkt van weerbarstig en nauwelijks leesbaar materiaal in niet evident Latijn. Het kost moeite om er in door te dringen. Maar het werk van historici bestaat nu eenmaal bij de gratie van moeilijk bereikbaar, weinig toegankelijk, brokkelig archiefmateriaal, dat ze slechts met grote moeite verove-

MICHEL CLOET EN ARCHIEF BISDOM GENT

ren en dat ze zich pas na jarenlange studie eigen maken. Archiefonderzoek is niet gemakkelijk, vraagt inspanning. In deze tijden van bliksemsnelle zoekresultaten klinkt dat bijna als vloeken in een kerk.

Ik herinner me nog heel levendig hoe Michel Cloet me als jong doctorandus zijn fotokopieën van het handschrift van de Gentse bisschop Antoon Triest toonde, als was het een relikwie. Jonge blaag die ik was, ik zag enkel vrese-lijke hanenpoten, waar ik eerlijk gezegd niet veel van terecht bracht. Als ik het me goed herinner, waren het bovendien van die vette, sterk ruikende fotokopieën uit de jaren '60 die niet meteen tot intense kennismaking uitnodigden. Ik toonde een beleefde belangstelling, maar eigenlijk heb ik pas achteraf de ernst, de 'sacraliteit' van dat moment beseft.

Ook door zijn volume is het archief van het bisdom Gent geen evident onderzoeksmateriaal. Die omvang gaat weliswaar gepaard met een grote kwaliteit. Men zegt wel eens dat sterke regimes prachtig archief opleveren. *Mutatis mutandis* geldt dat zeker ook voor het contrareformatorische bisdom Gent. De kloeke delen *acta episcopatus*, de dikke bundels dekenale visitatieverslagen, de pakken *parochialia*: het vormt nog altijd een – letterlijk tastbaar - bewijs van de dadendrang en de impact van bisschoppen als Triest, die hun stempel drukten op het maatschappelijk bestel van hun tijd op een manier die wij ons in onze postmoderne samenleving nauwelijks nog kunnen inbeelden.

Michel Cloet exploreerde dat rijke, omvangrijke archief en had daarbij zowel oog voor de seriële kracht van bepaalde reeksen als voor geïsoleerde hoogwaardige bestanddelen. Als hij met één type bronnen geassocieerd wordt, dan is het wel met dekenale visitatieverslagen. U kent ongetwijfeld de context van deze bronnen. In uitvoering van de conciliebesluiten van Trente diende elke landdeken jaarlijks de parochies van zijn dekenij te bezoeken en hierover verslag uit te brengen aan de bisschop. Deze maatregel heeft prachtig bronnenmateriaal opgeleverd dat voor de studie van het kerkelijk leven aan de basis zeer belangrijk is. Michel Cloet begon *in illo tempore* met de nummers B 2141-2162: de rapporten over 'zijn' Tieltsse parochies. Maar hij kreeg de smaak te pakken en later zou hij overigens, samen met Nicole Bostyn en Katrien Devreese, voor heel Vlaanderen een repertorium van dekenale visitatieverslagen realiseren. Het heeft heel wat lokale historici de weg gewezen naar de unieke informatie die in dit soort bronnen opgeslagen ligt.

Het is niet het enige werkinstrument dat hij vervaardigd heeft. Hij heeft ook de onvolprezen indices op de *acta episcopatus* van het bisdom Gent laten maken. Iedereen die al eens opzoeken verricht heeft in deze ruggengraatreeks, weet hoe deze goed gemaakte klapper een onmisbare sleutel vormt op de rijke inhoud van deze *acta*. Onder andere via een aantal BTK-projecten heeft Cloet een zeer belangrijk aandeel gehad in deze onderneming.

Maar hij heeft ook een fijne neus voor uitzonderlijke bronnen. Neem nu bijvoorbeeld B 136: ingewijden weten dat achter dit nummer het beroemde *itinerarium* van Antoon Triest schuil gaat: bijna 250 dichtbeschreven folio's vol met aantekeningen die de bisschop gedurende dertig jaar maakte tijdens zijn werkbezoeken aan zijn parochies, in zijn jonge jaren ongetwijfeld te paard, later per koets. Moeilijke pastoors, lichtmissen van huishoudsters, drankorgels van kosteren, betweterige parochianen: ze passeren er allemaal de revue. Tenminste voor wie het hanenpoterig handschrift van Triest kan ontcijferen ! Michel Cloet heeft in 1976 op zijn eentje dat *itinerarium* uitgegeven. De meesten onder u kennen wellicht die kloeke blauwe band, waaruit ondertussen overigens heel wat lokale bijdragen gepuurd zijn, in de trant van 'Bisschop Triest op bezoek in Oudenaarde', in Pamele, in Nevele, enz... In deze erfgoedgekke tijden kan het geen kwaad om even te herinneren aan de kracht en de impact van een goede bronnenuitgave. Archiefdiensten worden vandaag de dag afgerekend op bezoekersaantallen op flashy websites en originele spektakels op erfgoeddag. Maar een geduldig en grondig gemaakte bronnenuitgave, op papier of digitaal, heeft – niet alleen voor de academische wereld, maar ook en in dit geval misschien wel vooral voor de lokale vorsers - een zeer grote en vooral blijvende betekenis.

In zekere zin stond Cloet in zijn werk heel dicht bij de archivarissen. Die zijn dan ook prominent aanwezig in zijn publicaties. Er zijn weinig boeken en artikels van zijn hand waarin de onvolprezen Jan Buntinx niet wordt bedankt. En Carlos Wyffels krijgt in een opmerkelijke voetnoot in Tielt (p. 72) lof toegezwaaid omdat hij parochiearchief van desolate pastoriezolders gered heeft. Het heette toen nog niet zo, maar Buntinx, Wyffels en Gysseling waren erfgoedzorgers uit de eerste lijn.

Misschien is het wat voorbarig om nu al een balans op te maken van de loopbaan van Michel Cloet. Een canonisatie bij leven is – zo heb ik mij laten vertellen – hoogst ongebruikelijk. En eigenlijk is het dat niet waar het om gaat. Wat ik vandaag wil beklemtonen, is dat een zeer betrokken historicus en een toparchief elkaar gevonden hebben.

Michel Cloet is een geëngageerd historicus. Hij gelooft zeer sterk, en dat is typisch voor die betrokkenheid, in de vormende waarde van het vak geschiedenis. Heel tekenend in dat verband is dat hij in de *Geschiedenis van het bisdom Gent* (meer bepaald op blz. 11) schrijft: "De studie van het verleden functioneert als een autospiegel: hij maakt het mogelijk om achteruit te kijken om behoorlijk vooruit te geraken." Sommige postmoderne historici zullen misschien meewarig glimlachen, maar ze vergeten daarbij dat zij zelf voortbouwen op het werk van wegbereiders als Cloet. Zij hebben de tijd zonder snelwegen en zonder informatiesnelwegen niet meer gekend, en beseffen dan ook niet altijd de afstand die sindsdien is afgelegd.

MICHEL CLOET EN ARCHIEF BISDOM GENT

Vaak heb ik met Michel Cloet gediscussieerd over wat hij graag de ‘triomf van de contrareformatie’ noemde. Persoonlijk vond ik die signatuur soms wat te zwaar aangezet. Cloet benadert menselijk falen wel altijd met een zekere schroom. Hij ziet het gestechel en het krakeel, maar in zijn boekhouding van de zielzorg en de zielzorgers is hij altijd opvallend mild geweest. Het leven wordt bij hem getekend door het zachte grijs, en niet door witte en zwarte extremen, ook al worden net de conflicten en de uitwassen het meest in de inkt gezet in een archief als dat van het bisdom Gent. Was het niet Braudel die schreef “dat het alledaagse schuil gaat achter het ongewone”. En uiteindelijk was het Cloet vooral om dat alledaagse te doen, en niet om het ongewone.

Bij dat alles is hij ook niet te beroerd om van mening te veranderen. Michiel Zachmoorter, beroemde naamgenoot en deken van Deinze in de 17de eeuw, heeft hij jarenlang opgehemeld als een modeldeken. Maar nu hij de voorbije jaren in dat immense bisschoppelijk archief wat meer materiaal over Deinze doorgenomen heeft, en ook andere klokken heeft horen luiden, heeft hij dat beeld bijgesteld. Misschien was Zachmoorter gewoon een uitslover en een onaangename scherpslijper, zo vertrouwde hij me onlangs toe. Het verraste me en ik moest denken aan de definitie die Arie Van Deursen van het historisch métier gegeven heeft: “deel te hebben aan de ervaring van vorige generaties; weten hoe ze geleefd hebben en waarvoor ze leefden; hun recht doen in hun bedoelingen”. Die definitie is Cloet als het ware op het lijf geschreven.

Misschien beseffen we te weinig hoe Michel Cloet – ook als leek – een scharnier vormt tussen de nieuwe religieuze geschiedenis en de oude, vaak apologetische kerkgeschiedenis uit de tijd van de schoolstrijd, een tijd van prominente kanunniken als Jozef Maria De Smet, een tijd waarin archivariissen bladzijden uit vonnisboeken van de officialiteit scheurden omdat die teveel klerikaal falen aan het licht brachten.

Die rol van wegbereider van de vroegmoderne religieuze geschiedenis in Vlaanderen heeft Cloet maar ten volle kunnen spelen dank zij het archief van het bisdom Gent. Dat kan niet genoeg beklemtoond worden. Het zal altijd wel wat subjectief blijven, maar ik ben er rotsvast van overtuigd dat er archiefbestanden zijn die omwille van hun onderzoekswaarde, homogeniteit en grote symbolische betekenis in hun geheel de term ‘topstuk’ verdienen. In het Vlaamse topstukkendecreet slaat het begrip eerder op afzonderlijke stukken, maar eerder dan voor losse archiefbescheiden moet hij mijns inziens gelden voor archiefbestanden die als geheel een kwaliteitslabel verdienen. Als modernist denk ik dan onwillekeurig aan de archieven van de Raad van Vlaanderen, van Plantijn Moretus en de oude Universiteit Leuven, maar zeker ook aan het archief van het bisdom Gent.

Een van de verdiensten van dit archief is dat het de gewone gelovige een stem, een gezicht geeft, al is één en ander onvermijdelijk door een kerkelijke bril

EDDY PUT

gekleurd en beperkt. Ik moet daarbij altijd denken aan wat Emiel Valvekens schreef: “Archiefstukken betreffende het eigenlijke zielewerk berusten Hierboven”. Waarmee niet op een hogere verdieping van het archiefmagazijn bedoeld werd, maar op ‘Hierboven’ met een hoofdletter H. Valvekens’ woorden doen nadenken over de reikwijdte van onze kennis, maar zolang historici tot dit bovenaards materiaal geen toegang hebben, moeten ze het doen met archief als dat van het bisdom Gent, hier beneden !

Nu schrijven we 2005. Zowel het archief als Michel Cloet verkeren gelukkig in goede doen. Maar de tijden zijn veranderd. Er worden dagelijks nieuwe informatiesnelwegen geopend. De inventaris die thans voorligt, herinnert in zijn weelde van details aan een vorig tijdperk. Tegelijkertijd verwijst hij naar de toekomst. Ik hoop dat hij snel *on line* beschikbaar zal zijn. Ik sluit mij heel graag aan bij de felicitaties aan iedereen die bij dit project betrokken was, in het bijzonder de Gentse collega’s Marc Carnier en Willy Buntinx. Vooral hoop ik uit de grond van mijn hart dat ook in de toekomst gelukkige, stabiele relaties tot stand zullen komen tussen archieven en onderzoekers. Ik dank u voor uw aandacht.

Een overzicht van de publicaties van en de verhandelingen onder leiding van Michel Cloet is te vinden in: E. Put, M.J. Marinus en H. Storme, *Geloven in het verleden, Studies over het godsdienstig leven in de vroegmoderne tijd, aangeboden aan Michel Cloet*, Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis, Series A, dl. 22, Leuven, 1996.